

Urheilua, sotilaskoulutusta ja opintoja antiikin Kreikassa

Kilpaurheilun juuret sijoitetaan usein antiikin Kreikkaan, vaikka tutkijat ovat esittäneet muitakin mielipiteitä. Joidenkin historioitsijoiden mukaan urheilu sai alkunsa Egyptissä tai Lähi-idässä. Urheilun synty on sijoitettu myös Kreetan minolaiseen kulttuuriin pronssikaudella (3000–1100 eKr.). Pronssikauden jälkeen kreikkalainen kulttuuri nousi kukoistukseensa. Kreikassa urheilulla oli erityinen paikkansa osana jumalten palvelua. Antiikin Kreikasta¹ onkin säilynyt dokumentteja, jotka kertovat urheilusta ja sen merkityksestä. Yleinen uskomus on myös, että modernien olympialaisten esikuvana olivat antiikin Kreikan urheilukilpailut. Antiikin urheilukilpailuissa kuitenkin vain voittajat noteerattiin ja heidät palkittiin ruhtinaallisilla palkinnoilla. Useat antiikin urheilusankareista olivatkin täysiverisiä ammattilaisia.²

Artikkelissani analysoin urheilua ja sen yhteyksiä koulutukseen antiikin Kreikassa. Urheilun luonnetta ja kehon harjoittamisen suhdetta yleissivistävään opetukseen pohtivat myös antiikin filosofit. Artikkelin aluksi käyn läpi yleisiä piirteitä Kreikan urheilusta ja jälkimmäisessä osassa esittelen Kreikan koulujärjestelmää ja sen suhdetta urheiluun.

Urheilu antiikin Kreikassa

Antiikin Kreikassa urheilu oli läheisessä sidoksessa uskontoon ja armeijaan. Urheilun on väitetty Kreikassa olleen eräänlainen sodankäynnin korvike, ja se toimi myös erottumiskeinona muihin kansoihin nähden. Tarkkaa ajankohtaa milloin urheilu sai alkunsa antiikin Kreikassa on mahdoton osoittaa, mutta kreikkalaisen urheilun kulta-aikana on pidetty aikaa 510–440 eKr.

Tämän jälkeisellä ajanjaksolla (440–338 eKr) urheilussa alkoi olla havaittavissa erikoistumisen merkkejä ja ammattilaisuus yleisty. Samalla kreikkalainen urheilu loittosi alkuperäisestä tarkoituksestaan ja sen kiinnostavuus alkoi vähetä.³

Antiikin Kreikan urheilukulttuurin alkua tarkasteltaessa törmätään hautajaiskisoihin. Ne ovat yksi osoitus urheilun läheisestä sidoksesta uskontoon. Runoilija Homeroksen kirjassa Ilias, joka on kirjoitettu vuosien 900–700 eKr välillä, on kuvaus hautajaiskisoista. Kisat pidettiin Akilleksen ystävän ja sotilastoverin Patrokluksen hautajaisten yhteydessä, ja ne koostuivat ratsastuksesta, kiekonheitosta, jousiammunnasta, painista, juoksusta, keihäänheitosta ja nyrkkeilystä. Hautajaiskilpailut olivat yleisiä, sillä ne olivat yksi tapa osoittaa kunnioitusta edesmenneille henkilöille. Kisojen uskottiin tarjoavan myös huvitusta jumalille. Homeroksen toisessa merkittävässä teoksessa Odyssseuksessa urheilulla oli paikkansa ruokailun jälkeisenä ajanvietteenä.⁴

Mitä lähemmäs tulemme ajanlaskun alkua sitä selvemmin urheilun asema Kreikassa muuttui. Kehitykseen vaikutti erityisesti ammattilaisuus ja urheilijoiden erikoistuminen tiettyihin lajeihin. Kisojen palkintojen kasvaessa kilpailu koveni ja menestyminen vaati yhä suurempaa sitoutumista urheiluun. Marroun⁵ mukaan urheilu muuttui harmittomasta vapaa-ajan toiminnasta ammattilaisten ja heidän taustavoimiensa ohjaukseksi toiminnaksi. Monet antiikin urheilijat turvautuivat esimerkiksi lääkäreiden apuun valmistautuessaan kilpailuihin. Urheiluun suhtautumista kuvaa myös se, että nuorille ja lapsille järjestettiin omia kilpailuja. Samalla kilpailujen yhteys uskontoon oheni. Myös alkuperäinen ajatus kehon ja mielen tasapainosta unohtui urheilun luonteen muuttuessa. On tosin muistettava, että muutos tapahtui usean vuosisadan kuluessa.

Kaupunkivaltioiden suhtautumisessa urheiluun oli eroja. Spartassa urheilu ja kehon harjoittaminen liitettiin hyvin aikaisin valtion ylläpitämän koulutuksen ytimeksi. Spartalaiset hallitsivatkin Olympian kisoja lähes mielin määrin vuosien 720–576 eKr. välisenä aikana, jolloin 81 olympiavoittajasta 46 oli spartalaisia. Erityisen hyvin spartalaiset menestyivät juoksulajeissa. Spartalaisten menestystä on selitetty sillä, että he aloittivat systemaattisen harjoittelun. Myöhemmin myös muissa kaupunkivaltioissa ryhdyttiin seuraamaan spartalalaisten toimintatapoja. Spartalaisten menestys olisi varmasti jatkunut, mutta Spartan valtio muutti

Timo
Metsä-Tokila

Urheilua,
sotilaskoulutusta
ja opintoja
antiikin Kreikassa

suhdettaan urheiluun. Valtio ja sitä puolustava armeija meni kaikkien muiden asioiden edelle.⁶

Lähes vastakkainen suhtautuminen urheiluun vallitsi Ateenassa. Ateena oli kreikkalaisen sivistyksen ja taiteen tyysija, ja se oli kuuluisa filosofeista, taiteilijoista ja juhlista. Toki urheilulla oli paikkansa ateenalaisten elämässä. Se oli osa viisauden ja taiteiden jumalan – Ateenan – palvelua. Ateenan antia antiikin urheilulle on myös sen kuuluisien filosofien opetukset kehon, mielen ja urheilun suhteista. Esimerkiksi Aristoteles otti kantaa samanaikaisen urheilun ja opiskelun harjoittamisen ongelmiin. Hänen mielestään vakavamielistä urheilua ei pitäisi harjoittaa opintojen ohessa.

"Vallitsee yksimielisyys siitä, että urheilua on harjoitettava, ja siitä, miten sitä on harjoitettava. Murrosikään saakka on tyydyttävä kevyempiin harjoituksiin..., jotta kasvu ei häiriintyisi. Huomionarvoinen osoitus siitä on se tosiasia, että vain pari kolme urheilijaa on selviytynyt voittajaksi Olympian kisoissa sekä poikien että miesten sarjoissa. Ankara harjoittelu nuorena on näet vienyt heidän voimansa. Mutta kun nuoret ovat murrosiän jälkeen viettäneet kolmisen vuotta muiden opintojen parissa, on sopivaa omistaa koko seuraava ikäkausi harjoittelulle... Ruumiillista ja henkistä räsitystä ei pidä harjoittaa samanaikaisesti, sillä näillä räsityksillä on päinvastainen vaikutus. Ruumiin räsitys estää ajattelua ja henkinen räsitys ruumiin kehitystä."⁷

Ensimmäiset olympialaiset järjestettiin 776 eKr. Useiden tutkijoiden mukaan Olympian kisat eivät olleet uusi ilmiö, vaan vastavia kisoja oli järjestetty jo muutama sata vuotta aikaisemmin. Kuitenkin vuodesta 776 eKr. alkaen olympialaisia järjestettiin neljän vuoden välein aina vuoteen 393 jKr. asti. Olympialaiset käytiin kreikkalaisen ylijumalan Zeuksen kunniaksi. Kilpailuihin osallistui urheilijoita pääasiassa Kreikasta, mutta myös Iberian niemimaalta ja idästä Mustan meren rannalta. Kreikkalaisessa mytologiassa Olympos-vuori oli jumalten asuinsija. Ensimmäisissä olympialaisissa oli vain yksi koitos; stadionjuoksu, joka oli pituudeltaan 180 metriä. Stadionjuoksun lisäksi vuonna 724 eKr. ryhdyttiin kilpailemaan diauloksessa, 360 metrin juoksussa. Ajan kuluessa kisoihin lisättiin uusia lajeja ja viidennellä vuosisadalla eKr kilpailut olivat jo viiden päivän mittaiset. Olympialaisista muodostui myös kauppiaiden ja filosofien kohtaamispaikka.

Timo
Metsä-Tokila

Urheilua,
sotilaskoulutusta
ja opintoja
antiikin Kreikassa

Kisat loppuivat Rooman hallitsijan Theodosiuksen määrättyä vuonna 393 jKr Olympian pyhäkön tuhottavaksi.⁸

Olympialaiset houkuttelivat katsojia ympäri Kreikkaa. Kaupunkivaltioiden hallitsijat keskustelivat kisojen lomassa valtioidensa suhteista ja olympialaisten aikana tiedetään solmitun monia poliittisia liittoja. Olympialaiset olivat myös poliittisten selkkausten laukaisija. Olympian pyhäkön hallinta ja kisojen järjestämisoikeus toivat kisat järjestävälle valtiolle kunniaa, taloudellista hyvinvointia ja ennen kaikkea poliittista valtaa. Niinkin aikaisin kuin seitsemännellä vuosisadalla eKr. Elikseen ja Pisan kaupungit kilpailivat Olympian hallinnasta. Mittavin sotilaallinen konflikti Olympian kisojen hallinnasta tapahtui vuoden 364 eKr. kisojen aikana. Pisan kaupungin järjestämien kisojen aikana Elikseen sotilaat valtasivat Olympian pyhäkön kesken kisojen. Valtauksen seurauksena käytiin päivän mittainen sota Elikseen ja Pisan välillä.⁹

Olympialaisten lisäksi antiikin Kreikassa oli muitakin merkittäviä kaupunkivaltioiden välisiä kisoja. Pythian kisat olivat olympialaisten jälkeen toiseksi arvostetuimmat kilpailut. Ne pidettiin Delphissä Keski-Kreikassa. Kisat järjestettiin ensimmäisen kerran vuonna 582 eKr. ja ne käytiin jokaisen olympiadin kolmantena vuonna. Kisat järjestettiin Pythonin käärmejumalan kunniaksi. Kisojen mittavuudesta kertoo, että Delphin stadionille mahtui noin 7000 katsojaa. Isthmian kisat, jotka järjestettiin Palaimonin kunniaksi, pidettiin Korinttossa ja käytiin joka toinen vuosi. Ensimmäiset Isthmian kisat järjestettiin vuonna 581 eKr. Neljännet huomattavat panhelleeniset kisat olivat Nemean kisat, jotka perustettiin vuonna 573 eKr. Nemeassa suoritettujen arkeologisten kaivausten perusteella sen stadionille mahtui peräti 40 000 katsojaa. Yhdessä näitä neljää suurinta urheilukilpailua kutsuttiin kruunun kisoiksi.¹⁰

Kruunun kisoissa menestyneet urheilijat olivat juhlittuja sankareita. Heistä veistettiin patsaita, sepitettiin runoja ja heidän suorituksiaan ikuistettiin maljakoihin. Esimerkiksi yksi antiikin ajan kuuluisimmista runoilijoista Pindar on kirjoittanut voittajista useita runoja. Huomionosoituksia urheilijat saivat osakseen myös siksi, että heillä oli varaa maksaa niistä. Suurimpien kisojen palkinnot olivat arvokkaita. Erilaiset hyödykkeet, raha ja arvoesineet olivat hyvin yleisiä palkintoja. Esimerkiksi Miller¹¹ on laske-
nut, että Ateenan kisojen palkintona olleen noin 40 litran olii-

Timo Metsä-Tokila

Urheilua,
sotilaskoulutusta ja
opintoja
antiikin Kreikassa

viöljyn arvo vastasi tuon ajan Kreikassa usean vuoden työläisen palkkaa. Lisäksi voittajat saivat muita huomionosoituksia. Viidennellä vuosisadalla eKr. olympiavoittajille tarjottiin ilmainen aterian Ateenan kaupungin talolla loppuelämänsä jokaisena päivänä. Antiikin Kreikan urheilijat olivat mitä suurimmassa määrin ammattilaisia.

Myös Vähä-Aasian kaupungit houkuttelivat parhaat urheilijat rahapalkinnoilla omiin kisoihinsa, ja vähitellen kruunun kisojen merkitys alkoi laskea. Vakavasta suhtautumisesta urheiluun kertoo myös se, että monilla urheilijoilla oli henkilökohtainen valmentaja ja joillakin oma lääkäri, jonka vastuulla oli valita urheilijalle sopiva ruokavalio tämän valmistautuessa kisoihin.¹²

Vaikka urheilukilpailuihin oli mahdollista osallistua lähes kenen tahansa, monet urheilijat olivat korkea-arvoisia sotilaita. Yksinkertainen selitys tähän on, että heillä oli aikaa harjoitella ja varaa palkata parhaat valmentajat. Esimerkiksi Ateenassa alimmalla yhteiskuntaluokalla ei ollut tasavertaista mahdollisuutta käyttää harjoittelupaikkoja. Aristoteles¹³ huomauttaa Retoriikassaan, että erään kalakauppiaan voitettua Olympian kisoissa se oli odottamatonta ja harvinaista. Urheilijat ajoivat etujaan perustamalla kiltoja.¹⁴

Antiikin urheilijat kilpailivat yksilöinä, joille vain voitto merkitsi jotain. Muita sijoituksia ei liiemmästi noteerattu. Voiton tavoittelu toi antiikin kisoihin mukaan myös kielletyt keinot. Olympialaisissa vilpistä kiinni jääneet urheilijat määrättiin maksamaan patsas Zeuksen kunniaksi Olympian tien varrelle. Olympialaisten historiasta löytyy useita tapauksia, jossa urheilija oli lahjonut vastustajansa.¹⁵

Menestyneet urheilijat olivat haluttuja erilaisiin tehtäviin. Esimerkiksi toisella vuosisadalla jKr. painissa menestyneelle Markos Aurelios Asklepiadekselle tarjottiin työtä paikallisen virkistysalueen johtajana.¹⁶ Useimmiten ylimmistä sosiaaliluokista tulleet urheilijat olivat saaneet parhaan koulutuksen. Näin ollen heillä oli hyvät mahdollisuudet pärjätä elämässä urheilu-uransa jälkeen. Aristokraattisuuteen taipuvainen kreikkalainen koulutus antoi hyvät mahdollisuudet nuorelle harrastaa myös urheilua. Itse asiassa kreikkalaisessa koulutuksessa kehon harjoittaminen ja urheilu olivat aluksi miltei pääasia. Koulutuksesta tuli urheilua tärkeämpi vasta kilpaurheilussa tapahtuneiden muutosten jälkeen.¹⁷

Timo
Meisä-Tokila

Urheilua,
sotilaskoulutusta
ja opintoja
antiikin Kreikassa

Aristokraattisesta perinteestä Ateenan akatemiaan

Länsimaisen sivistyksen juuret sijoitetaan usein antiikin Kreikkaan, sen omaleimaiseen kulttuuriin ja erityisesti koulutukseen. Kreikan kaupunkivaltioissa kuten Ateenassa luku- ja kirjoitustaito sekä matematiikan perusteiden osaaminen olivat jokaisen vapaan kansalaisen etuoikeuksia. Yleisesti antiikin Kreikassa koulutus ei ollut kuitenkaan valtion vastuulla. Poikkeuksen tässä suhteessa tekee sotilaskoulutus ja useimmissa gymnasiumeissa annettu opetus. Kreikkalaisen koulutuksen painopiste oli yleisivistyksessä.¹⁸

Klassisella kaudella¹⁹ antiikin kreikkalaisella koulutuksella ei ollut vakiintunutta koulumaista muotoa. Tuon ajan opiskelua voisi paremmin kuvata aristokraattiseksi ajanvietteeksi. Klassisen aikakauden aristokraattiset piirteet säilyivät kreikkalaisessa koulutuksessa osaksi myös hellenistiselle ajalle. Hellenistisellä aikakaudella koulutuksen alkaessa saada vakiintuneemman muodon se vastasi pääasiassa vain varakkaimman kansanluokan tarpeita, jonka ei tarvinnut huolehtia perillistensä opettamisesta johonkin tiettyyn ammattiin ansaitakseen päivittäisen elantonsa. Niinpä koulutus painottui pääasiassa moraalin ja etiikan opetukseen sekä persoonallisuuden kehittämiseen unohtamatta kehon harjoittamista ja urheilua. Urheilun ja kehon harjoittaminen osana nuorten sivistystä palveli erityisesti armeijan tarpeita.²⁰

Jo kuudennella vuosisadalla eKr. sotilaallisiin tarkoitukseenperäin tähtäävä toiminta alkoi vähitellen väistyä muun opetuksen tieltä. Useissa Kreikan kaupunkivaltioissa armeijan merkitys samanaikaisesti väheni. Kehitys levisi Ateenasta asteittain muihin kaupunkivaltioihin pois lukien Spartan ja konservatiivisen Kreetan. Kehityksestä huolimatta koulutus perustui pitkälti fyysisen kunnan harjoittamiseen. Kun alun alkaen kreikkalainen koulutus oli rajoitettu vain pienelle aristokraattiselle eliitille, kehitys johti siihen, että esimerkiksi urheilun harrastaminen gymnasiumeissa sallittiin asteittain myös muille kuin ylimmän luokan kansalaisille.²¹

Spartassa armeijalla oli määräävä asema. Koulutus valjastettiin armeijan tarpeisiin ja spartalaiset kiinnittivät erityistä huomiota fyysisen kunnan edistämiseen. Kehitys Spartassa jatkui tasaisesti aina vuoden 550 eKr. tienoille asti, kunnes se irrottautui muista kreikkalaisista kaupunkivaltioista ja ryhtyi toteuttamaan huomattavia poliittisia ja sosiaalisia muutoksia. Sparta eristi

Timo Metsä-Tokila

Urheilua,
sotilaskoulutusta ja
opintoja
antiikin Kreikassa

itsensä aikana jolloin se oli ehkä jopa edellä kehityksessä muita kaupunkivaltioita. Spartassa luovuttiin taiteiden ja urheilun harjoittamisesta. Samalla alkoi asteittainen spartalaisen kulttuurin alamäki. Spartasta tuli armeijan parakkien ja johtavan sotilaallisen säädyn hallinnoima valtio, jonka kaikki toiminnot oli suunnattu Spartan puolustukseen.²²

Yhä tiukemmin sotilaallisuuteen suuntautuneessa Spartassa koulutus järjestettiin uuteen muotoon. Se siirtyi kokonaan valtion ohjaukseen. Koulutuksen pääasialliseksi tarkoitukseksi tuli raskaasti aseistettujen jalkaväkisotilaiden, hopliittien, kouluttaminen. Spartan onnistuikin luoda itselleen mittava armeija, joka hävisi vasta uusien sotilastaktisten manööverien myötä ateenalaisille vuonna 371 eKr.²³

Spartassa valtio oli kiinnostunut tulevista sotilaistaan jo näiden syntyessä. Lasten kasvattaminen oli vanhempien vastuulla aina siihen asti kun lapsi oli seitsemänvuotias. Kahdeksanvuotiaana valtio otti vastuun lapsen kasvattamisesta ja hän muutti pois kotoaan. Samalla hänestä tuli valtion omaisuutta kuolemaansa asti. Varsinainen koulutus kesti siihen asti kunnes nuori täytti 20-vuotta. Spartassa koulutus oli jaettu kolmeen jaksoon, joista ensimmäinen kesti 11. ikävuoteen asti. Neljän ensimmäisen vuoden aikana opetus koostui pääasiassa leikeistä ja fyysisestä harjoittelusta. Toinen jakso kesti 12. ikävuodesta 15. vuoteen. Tämän jakson aikana koulutusta kovennettiin ja poikien oli muutettava asumaan sisäoppilaitoksen kaltaisiin parakkeihin. Viimeinen jakso kesti neljä vuotta ja sen pääasiallisena tarkoituksena oli antaa pojille sotilaskoulutusta.²⁴

Ateena oli Spartan vastakohtana monessa suhteessa. Ateena mm. luopui sotilaskoulutuksesta ensimmäisenä. Klassisen ajan ateenalaista koulutusta kuvasi asteittainen yleistyminen, vaikka se pitikin kiinni aristokraattisista perinteistään. Merkittäviä muutoksia koulutukseen alkoivat ajaa sofistit²⁵ sekä Sokrates. Hänen ja muiden filosofien myötä koulutus muuttui ruumiin harjoituksesta mielen harjoittamiseen. Urheilun aseman väheneminen kesti useita satoja vuosia, joten kovin nopeista käänteistä ei voi puhua.²⁶

Hellenistiselle kaudelle tultaessa ateenalainen ja muukin kreikkalainen opetus oli vakiintunut koulumaiseen muotoon. Opetus koostui monista oppiainesta. Spartan tapaan ateenalaiset lapset menivät kouluun seitsemänvuotiaana. Ensimmäinen

kouluaste kesti 14. ikävuoteen asti. Seuraava varsinainen järjestelmällinen koulujakso alkoi pojilla vasta 18-vuotiaana. Tuolloin he menivät valtion palvelukseen ephibiaan. Neljännen vuosisadan eKr. Ateenassa ephibiaa voidaan verrata pakolliseen asevelvollisuuteen. Ennen ephibiaa oli kuitenkin kahden vuoden lisäopintojen aika. Esimerkiksi Aristoteles²⁷ ja Platon näkivät näiden opintojen olevan tärkeitä. Ephebian tarkoituksena oli luoda pohjaa korkeimmille opinnoille. Oppiaineina olivat mm. retoriikka, musiikki, aritmetiikka ja geometria. Marrou²⁸ vertaa tätä aikaa nykyiseen toisen asteen koulutukseen.²⁹

Ephebiat perustettiin Ateenassa hellenistisen kauden kynnyksellä. Niiden alkuperäinen tarkoitus oli antaa 18–20-vuotiaille kansalaisille sotilaskoulutusta kahden vuoden ajan. Forbesin mukaan ensimmäiset ephebiat perustettiin vuosina 335–334 eKr. Ephebian perustajana pidetään Epicratesta. Valtion suhde ephibiaan oli erilainen kuin muuhun koulutukseen ja se kontrolloi ephebissa annettua koulutusta. Ephebian suorittaminen oli aluksi pakollista kaikille kansalaisille. Pakollisuuden taustalla oli tarve kouluttaa mahdollisimman paljon sotilaita Ateenalle aikana jolloin sen sotilaallinen mahti oli heikentynyt.³⁰

Vuosien saatossa ephebian sisältö muuttui kaksivuotisesta Ateenan kansalaisille tarkoitettusta pakollisesta asepalveluksesta vapaaehtoiseksi politiikan ja kansallisuustiedon opetuksen kehoksi. Muutosta kuvaa mm. se, että tultaessa vuoteen 39–38 eKr. viimeinenkin sotilaallisen taidon opettajan tehtävä lakkautettiin Ateenan ephebiassa. Tilalle oli tullut muiden oppiaineiden opettajat ja mm. lääkäri, jonka tehtävänä oli huolehtia oppilaiden terveydestä heidän harrastaessaan urheilua.³¹

Ephebian ollessa pakollinen Ateenassa neljännellä vuosisadalla eKr. siinä oli enimmillään seitsemään sataan oppilasta. Marrou³² esittää kolmannella vuosisadalla eKr. oppilaiden määrän vaihdelleen muutamasta kymmenestä kolmeen sataan. Myös Ateenan ulkopuolelta tulleiden oppilaiden määrä alkoi kasvaa. Ephibia veti puoleensa erityisesti muiden valtioiden valtaapitävien jälkeläisiä. Roomasta, Syyriasta ja Vähä-Aasiasta tultiin Ateenan opiskelemaan. Forbes³³ esittää myös tulkinnan, että osittain ephebian perinnöstä nousi Ateenan yliopisto.

Ephebiat levisivät Ateenasta myös muualle, ja niiden välityksellä kreikkalainen kulttuuri levisi ympäri Välimeren aluetta, vaikka eri maiden ja kaupunkien ephebioissa annettu opetus ja

Timo Metsä-Tokila

Urheilua,
sotilaskoulutusta ja
opintoja
antiikin Kreikassa

sen pituus vaihteli. Yhteistä kaikille oli kuitenkin aluksi sotilaallinen koulutus, fyysisen kunnon harjoittaminen ja myöhemmin muun opetuksen lisääntyminen. Sotilaskoulutuksen väistyessä myös urheilun osuus väheni. Ephebia oli varsinkin alkuvuosinaan erinomainen paikka urheilullisesti lahjakkaalle nuorelle. Opettajien ja valmentajien alaisuudessa tarjoutui hyvät mahdollisuudet harjoitella. Vielä toisella vuosisadalla eKr. ephebian urheilun ja voimistelun opettaja nimitettiin tehtäväänsä eliniäkseen. Hänelle nimitettiin myös apulaisia, jotka huolehtivat käytännön valmennuksesta. Marrou esittää tulkinnan, että ephebiasta tuli sotilasoppilaitoksen jälkeen korkeamman urheiluopetuksen instituutti, josta se edelleen kehittyi muuhun opetukseen. Tässä vaiheessa kreikkalainen elämän tapa oli erkaantunut kauas Platonin ja Sokrateksen esittämästä ajatuksesta, jossa ruumista ja mieltä tulee kehittää tasapuolisesti.³⁴

Ephebiaa ei voida pitää antiikin Kreikan korkeimpana opinahjona. Korkeatasoisin opetus ja fyysisen kunnon harjoittaminen keskittyi gymnasiumeihin. Platonin³⁵ mukaan varsinainen korkeakoulutus alkoi vasta 20 vuoden iässä. Gymnasium oli julkinen rakennus, jonka ensisijaisena tarkoituksena oli toimia ruumiinkulttuurin harjoituspaikkana. Gymnasiumeja valvoivat paikalliset viranomaiset ja ne olivat avoimia kaikille kansalaisille. Klassisella kaudella gymnasiumit perustettiin ensisijaisesti urheilun harjoittelu- ja vapaa-ajan viettopaikaksi, mutta myöhemmin niistä muodostui kreikkalaisen korkeamman opetuksen tyysija. Gymnasium koostui juoksuradasta (dromos) ja painikentästä (palaestra). Useimmissa gymnasiumeissa oli lisäksi pukuhuoneet, varastot sekä kylpemistilat. Vaikka suurin osa gymnasiumeista oli julkisia, historioitsijat ovat löytäneet myös viitteitä siitä, että esimerkiksi Ateenassa jo viidennellä vuosisadalla eKr. olisi ollut yksityisiä gymnasiumeja, jotka olivat erikoistuneet pöikien painivalmennukseen. Yhteen lajiin erikoistuneet gymnasiumit kertovat omalla tavallaan kreikkalaisten suhtautumisesta urheiluun. Tullakseen panhelleenisten kisojen voittajaksi vaadittiin lähes ammattimaista valmentautumista. Samalla kun urheilu ammattilaitui, gymnasiumit muuttuivat muun kuin fyysisen kulttuurin tyysijoina. Urheilu sai rinnalleen filosofian.³⁶

Ennen kuin gymnasiumit muuttuivat opetus-, ajanvietto- ja juhlapaikoiksi niillä oli muitakin käyttötarkoituksia kuin pelkkä urheilu. Kreikan kaupunkivaltioiden taistellessa toisiaan ja

ulkopuolista vihollista vastaan gymnasiumeja käytettiin sotilaallisiin operaatioihin valmistautumiseen. Niissä harjoiteltiin ja suunniteltiin taktiikoita vihollisen nujertamiseksi.³⁷

Myös gymnasiumit levisivät laajalle, ja niistä on löytynyt viitteitä Välimeren pohjoisrannikon lisäksi Egyptistä ja muualta Pohjois-Afrikasta.

Kreikan kuuluisimmat gymnasiumit olivat ateenalaiset Akademia ja Lykeion. Akademia oli Ateenan vanhin ja arvostetuin gymnasium, ja se veti puoleensa ylimpien sosiaaliluokkien jälkikasvua. Akatemiasta tuli kuuluisa Platonin (427–347 eKr.) valittua sen opetuspaikakseen. Akatemian tarkkaa muotoa ei ole pystytty selvittämään, mutta sen tiedetään koostuneen ainakin normaaleista gymnasiumiin kuuluneista dromoksesta ja palaestrasta. Platonin perustama Akademia toimi 900 vuotta, kunnes keisari Justinianus sulki sen vuonna 529 jKr. Sen vaikutus tieteen kehitykseen on ollut suunnaton. Sen suojassa työskenteli alkuaikoina antiikin ajan nerokkaimpia tieteentekijöitä. Oiva Ketosen³⁸ mukaan ”eri maiden tutkijoista ei tällä hetkellä voitaisi panna kokoon samanlaista akatemiaa, jolla olisi tieteen kehitykselle yhtä suuri merkitys”.³⁹

Yksi Platonin Akatemian kuuluisimmista oppilaista oli Aristoteles (384–322 eKr.). Kun useimmat nuoret opiskelivat Akatemiassa vuoden tai kaksi, Aristoteles jäi sinne miehuusvuosiinsa asti. Hän jätti Akatemian vasta Platonin kuoleman jälkeen noin vuonna 347 eKr. Samalla Aristoteles lähti Ateenasta, ja palattuun sinne uudelleen hän perusti Lykeionin.⁴⁰

Yhteenveto

Antiikin Kreikassa urheilulla oli läheinen yhteys sodankäyntiin. Armeijoita urheilu palveli siten, että se loi riittävän peruskunnan tuleville sotilaille. Erityisesti raskaasti aseistettujen hopliittien tuli olla hyvässä ruumiillisessa kunnossa. Urheilulla oli myös osansa jumalten palveluksessa. Esimerkiksi hautajaisten jälkeen oli tapana järjestää urheilukilpailuja, joista väitetään alkaneen laajamittaisempi kilpailutoiminta.

Mittavat palkinnot urheilukilpailuissa tekivät voitoista tavoiteltavia, mikä toi antiikin urheiluun ammattilaisuuden ja systemaattisen, tiettyyn lajiin tähtäävän valmennuksen. Myöskään

Timo Metsä-Tokila

Urheilua,
sotilaskoulutusta ja
opintoja
antiikin Kreikassa

vilppi ei ollut vierasta. Menestymiseen vaadittavan erikoistumisen ja ammattilaistumisen myötä antiikin urheilun kiinnostavuus alkoi laskea. Samalla se loittoni alkuperäisistä vaikutustahoistaan kuten uskonnosta. Ammattilaisuus toi Kreikan kentille urheilijoita silloisen maailman monista eri maista ja urheilukilpailut alkoivat levitä myös muualle.

Kreikkalaisen urheilukulttuurin keskiössä olivat gymnasiumit. Ne oli tarkoitettu Kreikan kaupunkivaltioiden kansalaisille kehon harjoittamista varten. Pääosin niissä viettivät aikaansa ylimpien luokkien jälkeläiset. Ehkä juuri tästä syystä aluksi sofistit ja myöhemmin muutkin Kreikan kuuluisat tiedemiehet kiinnittyivät johonkin gymnasiumiin opettamaan ja väittelemään. Tultaessa kolmannelle vuosisadalle eKr. gymnasiumeista oli muodostunut antiikin korkeimpia opinahjoja. Kreikkalainen koulutus oli taipuvainen aristokraattisuuteen, ja gymnasiumeissa yleensä opiskeli ja urheili lähinnä ylimmän yhteiskuntaluokan jälkeläisiä. Ehkä tästä syystä huomattava osa antiikin olympialaisten ja muiden kruunun kisojen voittajista oli varakkaista perheistä.

Lähdeviitteet

- ¹ Antiikin Kreikalla viitataan aikakauteen, joka käsittää noin 1300 vuotta (1000 eKr–300 jKr). Suurimman huomion saa kuitenkin aikakausi 600 eKr:stä ajanlaskumme alkuun.
- ² Kyle, Donald G., *Athletics in ancient Athens*. E.J. Brill. Leiden 1987, 11; Mechokoff, Robert A. & Estes, Steven G., *A history and philosophy of sport and physical education: From ancient civilizations to modern world*. Second edition. McGraw-Hill. Boston 1998, 44; McIntosh, Peter C., *The sociology of sport in ancient world*. Teoksessa Dunning, Eric, Maguire, Joseph A. & Pearton, Robert E. (toim.) *The sport process. A comparative and developmental approach*. Human kinetics publishers. Champaign, IL 1993. 19–38, 20–23.
- ³ Kyle 1987, 3.
- ⁴ Mechokoff & Estes 1998, 43; Harris, H.A., *Sport in Greece and Rome*. Thames and Hudson 1972, 16–17. Katso myös Elias, Norbert, *Quest for excitement*. Blackwell. Oxford 1986.
- ⁵ Marrou, Henri Irénée, *A history of education in antiquity*. Translated by George Lamb. A mentor Book. The new American library. New York 1964, 165.
- ⁶ Kyle 1987, 14; Marrou 1964, 38.
- ⁷ Poliitiikka VIII, 1339a.

- ⁸ Romano, David G., Boycotts, bribes and fines. Expedition magazine. Exploring 5000 years of athletics. 1985; Miller, Stephen G., Arete. Greek sports from ancient sources. A second and expanded edition. University of California press. Berkeley 1991, 90–92; Crane, Gregory R. (toim.) The perseus project. March 1997. <http://www.perseus.tufts.edu/>; Sweet, Waldo E., Sport and recreation in ancient Greece. A sourcebook with translations. Oxford university press. Oxford 1987; Harris 1972.
- ⁹ Romano 1985.
- ¹⁰ Sweet 1987, 7–8.
- ¹¹ Miller 1991
- ¹² Harris 1972; Sweet 1987; Kyle 1987
- ¹³ Aristoteles IX, Retoriikka. Runousoppi. Suom. Paavo Hohti. Gaudeamus. Tampere 1997, 1365a.
- ¹⁴ Poliakoff, Michael B., Combat sports in the ancient world. Competition, violence and culture. Sport and history series. Yale univeristy press. New Haven 1987, 7, 20, 129–131.
- ¹⁵ Crane 1997.
- ¹⁶ Miller 1991, 171.
- ¹⁷ McIntoshin (1993, 25) mukaan olympialainen voitto on edesauttanut esimerkiksi poliittisen vallan hankkimista. Esimerkkinä McIntosh käyttää Alcibiadesta, josta kaksi antiikin kirjailijaa Thucydides ja Isocrates kirjoittavat. Alcibiades voitti vuonna 416 eKr. olympialaisten hevoskilpailun. Alcibiades käytti saavutustaan apuna, kun hän pyrki Ateenan armeijan kenraaliksi. Alcibiadeksen meriint vakuuttivat kaupunkineuvoston ja hänen nimitettiin kenraaliksi. Useat filosofit ja kirjailijat arvostelivat sitä, että entiset urheilijat pääsivät urheilumenestyksensä varjolla erilaisiin korkeisiin virkoihin.
- ¹⁸ Finley, Moses I., The ancient Greeks. Penguin books. Westford 1963, 94.
- ¹⁹ Klassisella kaudella tarkoitetaan aikaa ennen vuotta 338 eKr. Tämä jälkeen Kreikan historiassa alkoi hellenistinen kausi. Klassisella kaudella Kreikan kaupunkivaltiot kamppailivat vallasta pääasiassa toisiaan vastaan. Vuonna 338 eKr Makedonian vahvan armeijan voitettua kreikkalaiset Chaeroneassa päättyi yksittäisten kaupunkivaltioiden vapaus. (Olivová, Vera, Sports and games in the ancient world. Bloomsbury books. London 1984, 147.)
- ²⁰ Marrou 1964, 57–58.
- ²¹ Marrou, Henri Irénée, Education and rhetoric. Teoksessa Finley, Moses (toim.) The legacy of Greece. A new appraisal. Oxford university press. Oxford 1984, 185–201, 186–187.
- ²² Marrou 1964, 35, 40–41.
- ²³ Marrou 1964, 42; Finley 1963, 183; Preston et al. 1965.
- ²⁴ Marrou 1964, 42–43.
- ²⁵ Sofistit olivat noin vuodesta 440 eKr alkaen esiintyneitä vaeltavia opettajia.
- ²⁶ Marrou 1964, 63–69, 93; Saarinen, Esa, Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle. WSOY. Porvoo 1985, 10.
- ²⁷ Poliitiikka VII, 1339a 5.
- ²⁸ Marrou 1964, 148.

Timo Metsä-Tokila

Urheilua,
sotilaskoulutusta ja
opintoja
antiikin Kreikassa

- ²⁹ Clarke, M.I., Higher education in the ancient world. Routledge & Kegan Paul. London 1971, 2.
- ³⁰ Forbes, Carence A., Greek physical education. The century education series. Reprinted in 1971 by AMS press. New York 1929, 109–115, 126.
- ³¹ Forbes 1929.
- ³² Marrous 1964, 502
- ³³ Forbes 1929, 178
- ³⁴ Forbes 1929, 228; Marrou 1964, 152–157.
- ³⁵ Platon, Valtio. Suom. O.E. Tudeer. Otava. Helsinki 1933, VI 537b.
- ³⁶ Forbes, Carence A., Expanded uses of the greek gymnasium. Classical philology. Vol. XL, no. 1/1945. 32–42.; Crowther, Nigel B., Studies in greek athletics. Special survey issue. Part II. Classical world. Vol. 79, no. 2 (november-december)/1985. 73–135, 113; Kyle 1987, 64–71.
- ³⁷ Forbes 1945, 37–39.
- ³⁸ Ketonen, Oiva, Eurooppalaisen ihmisen maailmankatsomus. WSOY. Juva 1961, 22.
- ³⁹ Kyle 1987, 71–77, 99; Clarke 1971, 57–60; Saarinen 1985, 25.
- ⁴⁰ Saarinen 1985, 50–52; Clarke 1971, 61, 64.

Timo Metsä-Tokila

Urheilua,
sotilaskoulutusta ja
opintoja
antiikin Kreikassa